

ESKİ İSTANBUL'DA FRANSIZ SAHNESİ

Dr. METİN AND

1839'dan beri Batı tiyatrosunu benimseyen Türklerin bu yolda gelişmesini, görgüsünü arttırmada en büyük katkı İzmir ve İstanbul'daki yabancı tiyatro, opera, bale topluluklarından gelmiştir. Bunların içinde de İtalyan ve Fransızlar başta gelmektedir.¹ Yabancılar Türkiye'de ilk tiyatro binalarını kurmuşlar, yabancı topluluklar gelip burada temsiller vermişler, yabancı tiyatro adamları Türk tiyatro topluluklarına yol göstermişler, Türk toplulukları ve Türk yazarları Türkiye'de verilen bu temsiller yoluyla Batının dramatik edebiyatını tanımışlar, yerli oyuncular ünlü Batı sanatçılarını seyrederek oyunculuk sanatını öğrenmişlerdir². Ayrıca Türkiye'de yeni eserler de yazılarak oynanmıştır.

Yabancıların ve bu yazının konusu olan Fransızların tiyatro çalışmaları 1839'dan çok önce başlamıştır. Bu önce elçiliklerde ve zengin yabancıların konaklarında yürütülmüştür. Bir çok elçilikte bir küçük tiyatro binası vardı.³ 17. yüzyılda Fransız Elçisi Marquis de Nointel elçilik binasına İtalya Parma'da Farnesi tiyatrosunun bir küçük örneğini yaptırmış, İtalyan Cornelio Magni bu tiyatrodaki temsiller düzenlemiş, Corneille'in *Le Cid*, Molière'in *Le Dépit Amoureux*, *L'Ecole des Maris*, *Sganarelle*, A. Montfleury'nin *La Femme Juge et Partie*, Antoine Galland'nın bir farce'ı ile *Quatre Trivelins* adlı oyunu oynamıştır.⁴ Bu temsillerin kimine Türkler hem seyirci, hem oyuncu olarak katılmışlardır. Nitekim 1729'da Fransız velihtının doğumu için elçilikte

1 İtalyan Sahnesinin çalışmaları bir başka incelemede ele alınmıştır. bkz. Metin And, "Türkiye'de İtalyan Sahnesi", *İtalyan Filolojisi* dergisi, sayı 1-2 1970, ss. 127-142.

2 Fransızlar geleneksel Türk tiyatrosuna da ilgi duymuşlar. İlk inceleme için bkz. Jules Arnic, "Spectacles chez les Turcs", *Le Monde dramatique* 1835, ss. 412-415.

3 bkz. J. M. Tancoigne, *Voyage a Smyrne dans l'Archipel et L'Ile de Candie*, Paris 1817, II, ss. 82-83.

4 bkz. Cornelio Magni, *Il piu curioso e vago della Turchia*, Parma 1704, II, ss. 10-17; *Journal d'Antoine Galland pendant son séjour à Constantinople 1672-1673*, Paris 1881, II, ss. 14, 34, 36; Albert Vandal, *L'Odysée d'un Abbassadeur. Les Voyages de Marquis de Nointel* (1670-1680), Paris 1900, ss. 202-203.

düzenlenen ve üç gün üç gece süren şenliklere Türkler hem seyirci, hem oyuncu olarak katılmışlardı.⁵ Fransız gezgini Chevalier d'Arvieux 17. yüzyılda İzmir'de Fransız konsolosluğunda Corneille ve başka Fransız yazarlarından oynanan oyunların temsillerini anlatıyor.⁶ Gene 1839'dan önce tiyatro binaları hem saray içinde, hem saray dışında yapılmış, temsiller verilmiştir. Türk dramının beşiği Gedikpaşa Tiyatrosunun yaptırılması bile Saraya gelen Souillier canbazhanesi eliyle olmuştur. İlk gelen Fransızlar daha çok gözbağacı akrobat, canbaz, ve hafif komedy sanatçılarıydı. Örneğin 1820'de gelen Debu-reau topluluğu sarayda temsiller vermişti. İzmir'de 1830'da bir tiyatro binası yapılmış, Filhol adında bir topluluk 1837'de burada temsiller vermişti. İşte bu yazıda Birinci Dünya Savaşına değin İstanbul'da Fransız opera, tiyatro ve bale topluluklarının, ünlü Fransız sahne sanatçılarının verdikleri temsillerin kısa bir tarihçesi Türkiye'de çıkan gazetelere dayanılarak yıl, yıl verilmiştir⁷.

1849 yılında yalnız Fransız şarkıcı Mme Wilmot'yu buluyoruz. 1850 yılı başları Victor Daiglemont'nun bulunduğu Fransız topluluğu ile canlanıyor. Orkestra yöneticisi Charles Vezzin'dir. Oynadıkları oyunlar arasında şunları sayabiliriz: *Don César de Bazan* (Dumanoir et Dennery), *L'Héritière* (Scribe -Delavigne), *La Mère de Famille*, *La Somnambule* (Scribe), *Elle est folle*, *Le Chevalier de St. Georges* (Roger de Beauvoir - Mélesville), *L'Enfant de la Maison*, *La Tour de Nesle* (Alexandre Dumas), *Les Mémoires du Diable* (Etienne Arago et Paul Vermond), *La fiole de Cagliostro*, *Clermont ou. Une femme d'artiste* (Scribe - Vender - Burch), *La Mari à la ville et la femme à la campagne* (M. Varin), *A La Bastille* (Mangard et Durmonthier), *Les Memoires du Diable*, *Trente Ans ou la vie d'un Joueur*, *La Code des femmes. Un Mariage sous Louis XV* (A. Dumas), *Un duel sous le Cardinal de Richelieu* (Lockroy - Badon), *Brutus lâche Cesar*, *L'Omelette Française*, Daiglemont'nun temsilleri temmuz sıcaklarına rasladığı için iyi gitmedi.

5 bkz. "Rejouissances faites au Palais de France et au Quartier de l'Ambassadeur du Roi à Constantinople. Extrait d'un Lettre écrite de cette ville le 19. Mars 1730", *Mercure de France*, mayıs 1730, ss. 1014-1025.

6 bkz. *Memoires du Chevalier d'Arvieux envoye estraordinaire au Roy à la Porte*, Paris 1735, I, ss. 125-126.

7 Bu yazının hazırlanması için Türkiye'de yabancı dilde yayınlanan *Le Moniteur Oriental*, *The Levant Herald*, *The Constantinople Messenger*, *The Eastern Express*, *Le Temps de Constantinople*, *La Turquie*, *Stamboul*, *Progrès d'Orient*, *Journal de Constantinople*, *Journal de Smyrne*, *Smyrna*, *L'Impartial*, *Manzar-ı Şark*, *Oriental Advertiser* gibi gazetelerle, *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, *Takvim-i Vekayi*, *Sabah*, *Tercüman-ı Hakikat* gibi Türkçe gazete koleksiyonlarından yararlanılmıştır.

Agustos'ta Çırağan sarayına çağrıldılar, iki şehzade ve Abdülâziz *La Nuit aux soufflet*, *Le Diplomate*'ı seyrettiler. Sultan Daiglemont'a yirmibin frank verdi. Topluluk şu oyunlarla mevsimi sürdürdü: *Le Capitaine Roquefinette*, *Dame de St. Tropez*, *Un Caprice* (A. Musset), *Frisette ou les deux ménages*, *Il faut qu'une porte...* (A. Musset), *Tigre du Bengale*.

1855'e kadar Türkiye'ye Fransız sanatçıları geldiğini bilmiyoruz. 1855'de Naum tiyatrosuna Danterny yönetiminde bir Vaudeville topluluğu geldi. Sanatçılar Varietes, Rouen Tiyatrosu, Palais Royal Gaité, Porte St. Martin, Theatre de Paris Bordeaux tiyatrosu, Toulouse tiyatrosu, Bruxelles tiyatrolarından gelmişlerdi. İşte 1856 mevsimine bu toplulukla girildi. Şu oyunları oynadılar: *Caprice*, *Bruno*, *le, fileur*, *Riche d'amour*, *Je serais Comedien*, *Ce qui femme veut*, *Les Maris me font toujours rire*, *Un Monsieur et une dame*, *Ce que femme veut*, *Le Piano*, *Un Jeune Mari*, *Paul et Jean*, *La Joie de la Famille*, *Manche à Manche*, *Le Beau Nicolas*, *Le Chevalier de Guet*, *Passe Minuit*, *La Dame aux Camelias*, *Un Epreuve avant la lettre*, *Un service à Blanchard*. Topluluk saraya çağrıldı. Dolmabahçe sarayındaki bir salon tiyatro biçimine sokuldu Temsilden hoşnut kalan Sultan Necip Paşa aracılığıyla sanatçılara 50 bin kuruş verdi. Fransız elçiliği çevirmeni M. Batins sanatçıların karşısında oturan Sultana oyunu çevirdi. Kadın oyuncular prenseslere tanıtıldı. Topluluk Naum da oyunlarını sürdürdü. Şunları oynadılar: *La Fille terrible*, *Le Cachmire vert*, *les Mémoires du Diable* (Vermond-Arago), *Bataille de dames* (Scribe-Legové) *La Petite Cousine*, *Les filles de Marbre*, *Le Gamin de Paris*, *Une Chambre à deux lits*, *Les Lionnes Pauvres* (E. Augier - E. Foussier). *Les Poseurs*, *Massacre d'un innocent*, *La Clôserie des Genêts* (F. Soulié), *Lischen et Fritschen* (Offenbach).

1864 yılına kadar gene Fransız sanatçıları gelmiyor. İtalyan opere ve tiyatrosu ise yoğun temsiller veriyor. 1864 de S. Manasse bir Fransız topluluğu getiriyor. Topluluğun rejisörü Paris'te Odeon tiyatrosundandır: Naum'da ve Şark Tiyatrosunda temsiller verdiler. Şu oyunları oynadılar: *Niaise de St. Flour*, *Les Premieres armes de Richelieu*, *Les Filles de Marbre*, *Les Femmes terrible*, *Le Gentilhomme Pauvre*, *Pas de fumée sans feu*, *Le Caporal et La Payse*, *La Veuve aux Camelias*, *L'Amour que qu'c'est qu'ça*, *Blaisinet*, *Nos Intimes* (Sardou), *L'Affaire de la rue Laurcine*, *Les Crochets du Père Martin*, *Bruno*, *le Fileur*, *Embrassons nous*, *Folleville*, *Les Deux Aveugles* (Offenbach), *La Perle de la Canebiere*, *Chapeau de Paille d'Italie*, *Il faut qu'une porte soi ouverte ou*

fermé, La Fille de Dominique, Les Meli-Melo, Les Canotiers de la Seine, La Vie de Bohême, Le Vicomte de Letorières, La ferme aux oeufs d'or, O Oscar Je t'attends, Le Testament de César Girodot, Si Pontaise le savait, Les Avocats du Mariage (G. Richard), *Don Juan ou le festin de pierre* (Molière), *La Mariée du Mardi Gras, Les Mémoires de Mimi-Bamboché* (E. Grangé-L. Thiboust), *Le Medecin Malgré Lui* (Molière) *Un Tigre de Bengale* (Brisebarre), *Les Diables Roses* (E. Grangé-L. Thiboust), *Le Dépit Amoureux* (Molière), *Les Enfants d'Edouard* (C. Delavigne) *Le Demi-Monde, Eclat de Rire, Les Amours de Cleopatre. La Farce de Dieu, Le Mari de La Veuve, Poudre aux Yeux, La Fille terrible, Mlle de Belle-Isle* (Dumas), *Le Malade Imaginaire*. Ayrıca Manasse'in İstanbul'da yazdığı *Les Cyclopes Amoureux* adlı opereti oynadılar. Artık bu toplulukla İstanbul'da sürekli bir Fransız Tiyatrosu geleneği kurulmuş oluyordu. Fransız Tiyatrosu başlığı altında kimi yeni gelen sanatçılarla sürdürülüyordu. 1865'de şu oyunlar oynandı: *La Soeur de Jocrisse, La Mariée du Mardi Gras Celimare, le bien aimé, Marie Jeanne, Le Gendre de M. Poirier, Les Mysteres de l'Été, La Dame au petit chien, L'Homme n'est pas parfait, Le Mariage de Figaro. Le père de la Débutante, Les Deux Timides, Chevalier du pince nez, Le Feu au Couvent, Les Erreurs de bel age, Les Domestiques*. İçlerinde M. Larose. Mme Potel, Mlle Christian, Mlle Clemence, M. Rozeville, gibi sanatçıların bulunduğu topluluğu 1866'da *Les Plai-deurs* (Racine) *Cadet Roussel, Jeunesse de Mirabeau, 37 Sous de Montaurain, Les Curieuses. Primérose, Lait d'Anesse, Princesse de la Rampe, Maris me font toujours rire, L'Italien et le Bas Breton ou La Con-sion languos, Paris qui dort, Livre III, Chapitre Ier, Les Vieux Garçons* (Sardou), *Les Enfants Terribles, Un Mari dans du coton, Si Jamais je te pince, La Demoiselle de Nanterne* (L. Thiboust - Grangé), *Une Corneille qui abat des noix*, (Barrière - Thiboust), *Le Fils de Giboyer* (E. Augier), *Un Monsieur et une Dame, Le Français, né malin* gibi oyunlar oynuyorlar. Nisan ayında önemli bir olay oluyor. Ünlü Shakespeare oyuncusu zenci Ira Aldridge bu toplulukla Shakespeare'in *Othello*'sunu oynuyor. Ancak Aldridge İngilizce, ötekiler Fransızca oynuyorlar. Mlle Desterbecq Desdamona rolüne çıkıyor. Gördüğü başarı üzerine *Venedik Taciri*'ni de oynuyorlar. Bu temsiller öyle büyük bir yankı yapıyor ki topluluktan Larose *Othello*'yu benzek olarak *Otez l'O* adında bir 1 perde 45 tiradlık bir parodie yazıyor, bunda yalnız kadınlar oynuyor. Topluluk ayrıca *Mari à Campagne, Gentil Bernard* ve *Monjoye*'yu oynuyorlar.

Manasse'in Fransız Topluluğu 1867 yılında şu oyunları oynuyor:

La Station Champhaudet, Une Discretion, Norine, Voyage de M. Per- richon, La Contagion (E. Augier), *Supplice d'un Homme, Le Lion Amou- reux, La Fiammina, Duc Job, La Belle Hélène, Les Viveurs de Paris* (X. de Mont epin), *Choufleuri* (Offenbach) *Le Supplice d'une femme* (Emile de Girardin), *Le Verre d'eau* (Scribe), *La Vie Parisienne* (Of- fenbach), *La Rue de la Lune, Une Corneille, Les Idées de Mme Aub- ray, La Jeune Aveugle* (Scribe), *La Sensitive, Clochette* (Tourny), *Le Barbe Bleu* (Offenbach) *Le Demi - Monde* (A. Dumas), *Le Mariage aux Lanternes* (Offenbach), *Mlle de Belle -  sle* (A. Dumas pere), *Elle est folle, Deux nez sur une porte, La Clochette, Le Camps des Bourgeoises, Georges Dandin* (Mo- li ere), *Les Enfers de Paris* (L. Thiboust), *L'Héritage du M. Plumet* (Th. Barrière-Capendu), *La Belle Hélène, Madelon Friquet, Les Pro- jets de ma tante, Le Massacre d'un innocent, Le Serment, Lischen et Frischen* (Offenbach), *Closerie des Genêts* (Frederic Soulié). 1868'de Mannasse'in topluluğu Kahire'ye gidecek. Manasse Paris'e gidip yeni oyuncular ve bu arada Mlle Schneider ile anlaşıyor. Temsiller artık Guistiniani'nin Beyoğlu'ndaki Fransız Tiyatrosu veya Palais de Cris- tal'de veriliyor. Giustiniani Naum'a imtiyaz verilmesine karşın kendisi de Fransızca temsiller için 10 yıllık imtiyaz istiyor. Bu mevsimin oyun- ları şunlardır: *Edgar et sa Bonne, Belle Hélène, Mariage aux Lanternes* (Offenbach), *Orphée aux Enfers, La Marquise de Senneterre, Les Voya- geurs pour l'Exposition, Les Medecins, Croque-Poule, La Bourbonnaire, Souvenir de Jeunesse, Scandal au Theatre, Duchesse de G erolstein* (Offenbach), *Roman d'un Jeune Homme Pauvre* (O. Feuillet), *Idées de Mme Aubray, L'Heritage de M. Plumet* (Barrière-Capendu). Topluluk  stanbul'dan  zmir'e gitti. 1869'da toplulukta Mme Potel ayrılıp kendi topluluğunu kurdu, ve Naum tiyatrosuna rakip oldu. şu oyunları oynadı. *Gille Ravisser, Mon Ismenie, Belle Hélène, Deux Sourds, Farfa- det, Noces de Jeanette, L'Oeil Crevé* (Hervé), *Chatte metamorphos e en femme* (Offenbach), *La Femme qui se jette par la fenêtre, Le Car- naval d'un Merle Blanc, Petit Faust, L'Etourneau*. Mme Potel'in top- luluğu Gedikpaşa Tiyatrosunda da *Belle Hélène*'i oynadı. 1870 de ver- dikleri *Armes de Richelieu* temsilinde Sadrazam, Dahiliye Nazırı Kamil Paşa, Mustafa Pařalar bulundular. Mme Potel topluluğu  zmir'e gitti. 1870 yılında Beyođlunda  ıkan yangın Naum tiyatrosu ile birlikte bir-  ok tiyatroyu yakmış, ancak yangından Fransız Tiyatrosu kurtulmuş- tu. Mme Potel'in ortağı Nestor Noci bunu fırsat bildi, *Frou-frou, B - tard, Closeries des Gen ets, Tour de Nesle, Lion Amoureux, Oeil Crev , La Princesse de Trebizond* (Offenbach), *Jean le Cocher ou l'Espoir,*

Tartuffe'ü oynadılar. 1871'de *Conscience*, *Miss Multon*, *Femmes Terribles*, *Bourreau des Cranes*, *Le Lion Amoureux*, *La Grande Duchesse Gérolstein*, *Carrouché*, *Ruy Blas* (Victor Hugo), *Petit Faust*, *Lion Amoureux* (E. Augier)'yü oynadılar. Ancak bir vaudeville ve operet topluluğunun *Ruy Blas*'yü oynaması basında eleştirildi. 1872'de artık Nestor Noci kesin olarak Fransız Tiyatrosunun yönetmenidir. Bu mevsim oynanan oyunlar şunlardır: *Les Viveurs de Paris* (X. de Montepin), *La Grammaire* (Labiche et A. Jolly), *Le Chevalier de Maison-Rouge* (A. Dumas pere), *L'Oeil Crevé*, *Les Deux Aveugles*, *La Dame de Monsoreau* (A. Dumas), İstanbul'da İngiliz Elçiliği yazmanı Hubert Jernigham'ın yazdığı *Famille Excentrique* adlı oyunu, *Les Brigands*, *Le Juif Polonais* (Erckmann-Chatrion), *Le Mariage aux Lanternes*, *Lucrece Borgia* (Victor Hugo), *La Belle Gabrielle* (A. Dumas), *La Belle Hélène*, *Orphée aux Enfers*, *l'Aventurière* (E. Augier), *Medecin des Enfants*, *Mousquetaire Gris*, *Orphée aux Enfers*, *Choufleuri*, *Les Canotiers de la Seine*, *Les Pauvres de Paris*, *Princesse de Trebizonde*, *Paul Le Corsaire* (A. Dumas), *Valerie*, *Gendre de M. Poirier* (E. Augier-Jules Sandeau), *On demande Un Gouverneur*. Bu arada müze müdürü Hamdi Beyin yazdığı *Cerf Volant* ile *Pirates de la Savane* oynandı Aynı yıl Manasse Lyrico-dramatique Fransız Tiyatrosu adı altında *Fille du Regiment*, *L'Atelier Coquebuchon*, *Le Reveillon*, *Une Visite de noces* (A. Dumas), *Lucie Didier*, *Les Contributions Indirectes*, *La Venus aux Carottes*'u oynadı.

1873'de aynı topluluğun oyun dağırcığı şöyleydi: *Tricoche et Cacolet* (Meilhac et Halévy), *Le Cousin Jacques* (Louis Leroy) *Le Plus Heureux des trois*, *Article 47*, *La Timbale d'Argent*, *Enfants* (Richard), *Gendre de M. Poirier*, *Les Canotiers de la Seine* (Thiéry et Dupeuty), *Voyage en Chine*, *La Baronne* (Foussier et Charles Edmond), *La Fille du Regiment*, *Princesse Georges*, *La Visite de Noce*, *Cousin Jacques*, *l'Aventurière*, *La Vie de Bohême* (Murger), *Orphée aux Enfers*, *M. Choufleuri restera chez lui*, *La Dame Blanche*, *Dragons de Villars*, *Cagnotte*, *L'Autre Motif* (Pailleron), *Après le Bal*, *Noces de Jeannette*, *Mademoiselle de la Seiglière* (Jul. Sandeau), *Le Passant*, *Par Droit de Conquête* (Legouvé), *La Joie de la Maison* (A. Bourgeois-Decourcelle), *Les Inutiles* (Cadol), *La Chanson de Fortunio* (Offenbach), *Les Domestiques* (Grangé et R. Deslandes), 1874'de eskilerin tekrarının yanısıra *les Jurons de Cadillac Maitre de Chapelle*, *Canard à 3 becs*, *Testament de M. Crac* (Offenbach), *L'Ombre* (Flotow), *Brésilien*, *Noces de bouche en coeur*, *Mousquetaire de la Reine*, *Si J'étais Roi*, *Domino Noire* (Auber), *Don Pasquale*, *Le Tigre de Bengale*, *Le juif*

Errant, Petit Faust, Garçon de Very, Périchole. Manasse topluluğu aynı yıl şu oyunları oynadı: *M. Alphonse* (A. Dumas), *Diane de Lys, Bossu, Pomme d'Api* (Offenbach), *Célimare le bien aimé, Filles de Marbre* (Barrière-Thiboust), *La Patrie* (Sardou), *Petite Marquise, La Sonnette, La Jolie Parfumeuse* (Offenbach), *Voyage en Chine* (Bazin), *Fisch-tonkhan, Un femme qui se grise* (L. Thiboust.). Manasse yeni topluluk getirdi. Şu oyunları oynadılar. *Jean de Thommeray* (Jules Sandeau et Augier), *Le Sphinx* (O. Feuillet), *Les Deux Orphelins* (Denner), *Les Faux bonshomme, Gavault Minart et Cie, La Chambre des bonnes, Le Joueur de flûte, Fleur de Thé, Le Bossu* (Paul Féval), *La Soupe aux choux* (Marc-Monnier). 1875 yılında Manasse yeni sanatçılar getirdi, içlerinde Mme Keller Mesmaker, Duchâteau, Mme Lestrade, M. Déroche, Mlle Lentz, M. Dérocle vardı. Şunlar oynandı: *Héloïse et Abelard* (H. Littolff), *Les Cent Vierges, Girofle-Girofla, La Vie Parisienne* ile eskiler tekrarlandı. Orkestra yönetmeni Solié, rejisör Meynadier'dir. Kimi temsiller boş gitti. *La Fille de Mme Angot*'ya 12 kişi geldiği için paraları geri verilmek istendi, seyirciler razı olmayınca Manasse seyircileri evine çağırdı. Topluluğun baş şarkıcısı Mme Poitevin'dir. Bu yılın önemli bir olayı S. Manasse'in hem metnini hem müziğini yazdığı opera bouffe, *Les Mongols* oynandı, yalnız dekora 23.000 frank harcadı, orkestrayı Manasse kendi yönetti, ancak metin beğenilmedi. 1876'da Manasse'in Fransız Tiyatrosu eskilerin tekrarının yanı sıra şu yeni oyunları gösterdi: *Amour du Diable, Lucie de Lammermoor, Mme l'Archiduc, Romeo et Juliette* (Gounod), *Postillon de Lonjumeau, Faust, Fra Diavolo, Le Châlet, Le Manoir de Pictordu, Joseph en Egypt* (Méhul), *Ici Médor!, La Muette de Portici, Le Sourd ou L'Auberge Plein, Le Rose de St. Flour* (Michel Carré), *Les Deux Merles Blancs*. 1877 ve 1878'de Concordia tiyatrosunda Fransız sanatçıları temsiller veriyorlar. Palais de Cristal'daki Fransız topluluğunun yönetimi Mme Keller ve Eugene Meynadier'dedir. Toplulukta sanatçılardan Maria Perrani, Louise Mascart, Leontine Toudouze, Favelli, Massé, M. Quinet, Riga, Chevalier gibi adları sayabiliriz Concordia'daki sanatçılar arasında ise Mme Mathilde Josse, M. Delamarre, Mlle Marguerite Mineur var, *Charlotte Corday* (Ponsard)'ı oynuyorlar. Palais de Cristal topluluğu ise şu oyunları sunuyor: *La Marjolaine, La Petite Mariée, Le Petit Duc* (hepsi Lecocq'un), *La Boulangère a des ecus, Les Charbonniers* (Offenbach), *La Belle Poule* (Hervé), *Jeanne, Jeanette et Jeaneton* (Lacome), *Les Cloches de Corneville* (Planquette), *Petit Faust, Mme l'Arhiduc, Perichole, La Vie Parisienne Les Brigands, La Fille de Mme Angot, Niche* (Hennequin et Millaud), *Le Tour de*

Cadran, Doit'on le dire, Bébé, Le Panache, Le Coucou. Keller topluluğu Edirne'ye gitti, Rus askerlerinin karargâhında *Marjolaine* (Lecocq)'i oynadı. Ayrıca Beyoğlu'nda Eldorado tiyatrosunda Mlle Claire, Linda Viola, Mlle Giselle gibi sanatçılardan oluşan topluluk *Mariage aux Lanternes* (Offenbach)'i oynadılar. 1879 başında Mme Keller-Meynadier topluluğu Edirne'de Ruslardan yüz bulamayınca İstanbul'a geri geldiler. Meynadier ayrıldı, artık Keller topluluğu diye anıldı. Victorien Sardou'nun *Séraphine*'nini oynadılar. Topluluk temsilini Taksim'de Croissant tiyatrosunda vermeye başladı. Bu arada içlerinde Polonyalı prima donna Lollo-Cabor da bulunan Dupuy-Quinet topluluğu geldi. 1880'de Mazeran'ın yönettiği Fransız operet topluluğunda şu sanatçılar vardı: Mlle Gabrielle, Mlle Bridchelle, Mlle Marie Doré, M. Neorat, Mme Fortunée, Mlle Guyemard. Şu oyunlar oynandı: *Veuve aux Camelias, Les Defauts de Jacolle M. Choufleuri restera chez lui.* Concordia tiyatrosunda temsilini veren bu topluluğun işleri iyi gitmeyince aynı tiyatroya başka bir topluluk geldi. İçlerinde Mlle Saignard, Mlle Benelli, M. Prorovendie, bulunan bu topluluk *Les Pantins de Violette, Les Noces de Jeannette, Un Mariage aux Lanternes*'i oynadı. 1881'de Julien Deschamps (Vaudeville Tiyatrosu) yönetiminde ve içlerinde Mlle Hélène Scrivana'nın bulunduğu bir Fransız topluluğu Tepebaşı Tiyatrosunda temsiller verdi. Oyunlar arasında *Un collectionneur enragée* (E. Hervilly), *Un Mari dans du Coton* (L. Thiboust), *Croque Poule* (Rozier), *Lord Waterproff à Pera* (bu sonuncu topluluğun yöneticisi Julien Deschamps'ın eseridir), *Madame attend Monsieur* (Meilhac et Haleyy), *Serment d'Horace* (H. Murger) Bu yılda Belediye Üsküdar ve Kadıköy yakasında yabancı dilde temsilleri yasakladı.

1882'de Callen, Lécuyer et Consorts topluluğu İstanbul yöreğinde temsiller veriyorlar ve şu oyunları oynuyorlar: *Les Charbonniers* (Jules Costo-Albert Goux), *M'sieur Landry* (Duprato), *Mademoiselle J'Ordonne* (Villebichat), Tepebaşı tiyatrosunda ise *Niniche, Cloches de Corneville, Le Violoneux* (Offenbach), *Le joueur de flûte* (Hervé), *La Corde Sensible* (Clairville et Thiboust), oynanıyor. Bu yılın en önemli olayı Comedie Française'den M. Coquelin (ainée) ve topluluğunun gelişi'dir. Bu gelişi emprezaryo J. J. Schürmann düzenlemiştir. Eserler şunlardır: *Tartuffe, Gringoire, Les Precieuses ridicules, Gabrielle, Les Rantzau, L'Aventurière, Mlle de La Seiglière, Le Mariage forcé, Nos Alliées, L'idole, Les Jurons de Cadillac, Oscar, Le Luthier de Cremona.* 1883'de Tepebaşı tiyatrosuna gelen Fransız topluluğunun oynadığı oyunlar şunlardır: *Les Vivacités de Capitaine Tic* (Labiche),

Le Maître de Chapelle (Paer), *Les Mousquetaires au Couvent*, *Les Cloches de Corneville*, *La Fille de Tambour Major* (Offenbach), *La Carnaval d'un Merle Blanc*, *Voyage en Chine* (Bazin), *Le Jour et La nuit*. *Giroflé-Girofla*, *La Mascotte*, *Boccace*, *Barbe Bleu*, *La Fille du Regiment*. Topluluk Claudius ve Dupoux Hilaire yönetimindedir, ayrıca 18 dansçısı olan bir bale takımı vardır. Bu topluluk bir de iki bölümde oynanan Jules Verne ve Dennery'nin *Le Tour du Monde en 80 Jours*'unu oynamıştır. Oyun çok uzun olduğu için iki bölümde gösterilmiştir. Bu topluluk yeni bir yönetime geçti. Sandré-Claudius yönetiminde, rejisörü Paul Serviere, orkestra yönetmeni M. Moulliré'dir. Oynanan oyunlar şunlardır: *Baboli*, *Le Roi de Carreau*, *L'Oiseau Bleu*, *La Mascotte*, *Boccace*, *Le Petit Duc*, *La Princesse des Canaries* (Lecocq), *La Boule* (Meilhac-Halevy), *Le Truc d'Arthur* (A. Duru et Chivot), *Le Bossu ou le Petit Parisien Lagarders* (P. Féval), *Les Filles de Marbre*, *Mousquetaires au Couvent* *La Petite Mariée*, *Maitre de Forges*, *Le Coeur et la Main* (Lecocq), *Les deux Orphelins*. 1885'de aynı topluluk *Le Timbale d'Argent*, *Trois Femmes pour Mon Mari*, *Fanfan La Tulipe*, *Gillette de Narbonne*, *Madame Favart*, *Serge Panine*, 115 *Rue Pigalle*, *La Jeunesse des Mousquetaires* (A. Dumas), *La Cagnotte*, *La Vie de Bohême*, *Denise* (A. Dumas), *Le Monde ou l'on sennuie* (Pailleron), 1886'da Claudius - Sandré topluluğu mevsime 28 Ocak'ta başladı, şu oyunlar gösterildi: *Mlle Nitouche* (Hervé), *Boniface* (Lacome), *La Mascotte*, *Les Dragons de Villars*, *Babolin* (Varney), *Mignon*, *Barbe Bleu*, *Giroflé - Girofla*. Topluluğun emprezaryosu M. Lasalle'dır. Topluluk mayıs ayında Sultan önünde oynadı. Aynı yıl topluluk yenilendi. 20 kişilik koro ve 25 kişilik orkestra ile Tepebaşı tiyatrosunda temsiller verirken S. Manasse ve E. Lassalle bir opera topluluğu getirdiler. Bu ikincisi Yeni Fransız Tiyatrosunda temsiller vermeye başladı. Toplulukta Mlle Luigini Tallefer, M. Cottet, Mlle Luce Vorson, Mme Ruiz, Mme Cottet, M. Lassalle, M. Montel, M. Schmid, M. Ruiz, Mme Duverge, Mlle d'Auville, M. de Belmont vardır. Rejisör. M. Laval'dı, 20 kadın, 12 erkekten oluşan bir korusu vardı. Tiyatro genişletildi, orkestra çukuru düzene sokuldu, sahne 50, 60 santime yükseltildi. Böylece İstanbul'da aynı zamanda temsil veren iki Fransız opera ve operet topluluğu faaliyete geçmiş oldu. Tepebaşı Tiyatrosundaki topluluk şu oyunları sundu: *Si j'étais roi*, *Les Mousquetaires au Couvent*, *Mignon* *Le Voyage en Chine*, *Grand Mogol*, *Nos Bons Villageois*, *La Petite Mariée* *Carmen* *La Princesse des Canaries*, *Le Supplice d'une Femme* (E. de Girardin), *Maitre de Chappelle*, *François les Bas Bleus*, *Le Songe d'une Nuit d'Été* (Audran), *Le coeur et la main*, *Les Fourchambault* (E.

Augier) *La Dame Blanche*, *La Juive* (Halevy), *Petits Godins*, *Les femmes qui pleurent* (L. Thiboust), *Le Petit Abbé*, *M. Choufleury restera chez lui*, *Le Jour et la nuit*, *La Dame Blanche* (Boildieu), *La Boule*, *Un Lycée des Jeunes filles*, *La Fille du Chiffonier*, *Le Domino Noir*, *Les Cloches de Corneville*, *La Favorite*, *Babolin* (Varney), Topluluk İstanbul'dan Odessa'ya gitti. Buna karşın Yeni Fransız Tiyatrosunda temsiller veren topluluk ise şunları oynadı: *La Traviata*, *Noces de Jeannette*, *La Fille Mme Angot*, *La Fille du Regiment*, *Divorçons* (Sardou), *Les Ouvriers*, *La Petite Mariée*, *Carmen*, *Galathée*, *Songe d'une Nuit d'Été* (A. Thomas), *Le Petit Ludovic*, *Marie Jeanne*, *Chalet* (Adam), *Le Petit Abbé* (Liorat-Grisart), *La Marjolaine* (Lecocq), *Cadet Roussel*, *La Juive* (Halevy), *Le Barbier de Seville*, *Les Contes d'Hoffmann*, *La Femme à Papa*, *Le Bossu*, *L'Arlesienne*, *Zampa*, *Lakmé*, *l'Asdetrèfle* (Pierre Decourcellee), *Les Huguenots*, *Trois femmes pour un mari*, *Les Domestiques* (Grangée et Deslandes). 1887 yılında Yeni Fransız Tiyatrosundaki toplulukta yönetimi M. Charlet ve M. Casalle aldı. Sanatçılar da değişti, şu oyunlar gösterildi: *Faust*, *Eclat de Rire*, *Les Rendez vous Bourgeois* (Nicole), *La Cagnotte*, *Thérèse Raquin*, *Mam'zelle Nitouche*, *Lili* (Hervé), *Les deux Orphelines* (Dennery), *Rocamboles*, *La Roussotte* (Hervé), *Robert le Diable* (Meyerbeer), *Trouvere* (Verdi), *Mon Oncle Bonnelly*, *Pantins de Violette* (Offenbach), *Mignon*, *Le Petit Duc*, *Les Mousquetaires de la Reine*.

Bu yılın önemli olayı ünlü Fransız sanatçısı Coquelin (ainée)'in topluluğu ile gelip verdiği temsillerdir. Toplulukta Mme Patry, Mme France, Mme Raynard, M. D. Duquesne gibi sanatçılar buluyoruz. Şu oyunlar oynandı: Molière'den *Tartuffe*, *Les Précieuses Ridicules*, *Un Parisien* (E. Gondinet), *Gringoire* (Th. de Banville), *L'Indécis* (F. Bell), *Don César de Bazan*, *Le député de Bombignac*, *L'Aventurière*. Ertesi yıl 1888'de bir başka önemli Fransız sanatçısı, Sarah Bernardt ve topluluğu geldi. Toplulukta M. J. Damala, M. Pierre Berton, Mme Mea, Mme Vallot, Mme Seylor, Mme Saryta, Mme Mordall-Merle, M. Meilhan Fortin, M. Angelo, Rebel, Lacroix Thefer, Joliet, Deschamps, Piron, Careresu vardı. Jacques Damala Sarah Bernardt'in kocası, ayrıca yeğeni Mlle Sarulta da gelmişlerdi. Oynanan oyunlar şunlardı: *La Dame aux Camelias*, *Fedora*, *La Tosca*, *Frou-Frou*, *Adrienne Lecouvreur*, *Maitre de Forges*. Yıldız Sarayında temsil vereceği söylendiyse de de gerçekleşmedi. Tiyatroya kırk ek iskemle kondu, her temsili 700 seyirci seyretti. 17. 000 frank gelir getirdi. Sarah Bernardt sahneye 6 kez çağrıldı. Cercle d'Orient sanatçıya lir biçiminde çiçek verdi. Topluluk buradan İskenderiye'ye gitti. Yeni Fransız Tiyatrosunda Clau-

dius ve onun İstanbul temsilcisi M. Salla yeni bir topluluk getirdiler. Toplulukta Bruxelles'den Mlle Ivanoff, M. Courtbois (Bordeaux'dan) Mazotti, M. Louis Fabre, Paul Barié gibi sanatçılar, 15 kadın 12 erkekten oluşan koro ve 24 kişilik orkestra vardır. Oynanan oyunlar şunlardır: *Manon Lescaut* (Massenet), *Les Pecheurs de Perles*, *Mireille*, *Martha*, *La Cigale et la Fourmi*, *La Gamine de Paris*, *Durand et Durand*, *Le Fiacre 117*, *Mes Petites Voisines*, *Ma femme manque de Chic*, *Grand Mogol* (Audran), *Carmen*, *Cloches de Corneville*, *Cent Vierges* (Lecocq), *Voyage en Chine*, *Mignon*. Tiyatronun işleri iyi gitmedi. 1889'da aynı topluluğu buluyoruz. Eski oyunların yanısıra *Surcouf* (Planquette), *La Juive*, *L'Africaine*, *Le Roi d'Ys* (Lalo), *Guillaume Tell* (Rossini), *Aida*. Sultan, Claudius'a 4. sınıf Mecidiye, orkestra yönetmeni Maurice Claudius'a 5. sınıf Mecidiye nişanı, Lafont (tenor), Saccareau (bariton), Talazac (Bas)'a Güzel Sanatlar nişanları verdi. Bu yıl Comédie Française'den Mme Thénard ile Gymnase tiyatrosundan M. de Mey geldi. Tepebaşı tiyatrosunda konferans verdiler. ayrıca *La licorde*, *Le Voyage*, *Bourrasque*, *On dansera*, *Le Banc de la Promenade*, *Les Bonnes amies*, *Quel Concert*, *Les Jurons de Cadillac* (P. Berton)'ı oynadılar. Tepebaşı tiyatrosunda operet ve opera temsilleri sürüp-gidiyordu. Bu tiyatro yeniden onarılmıştı. A. Menadier ve Claudius topluluğu İskenderiye'ye gittiler. Claudius topluluğu Yeni Fransız Tiyatrosunda temsillere başladı. Oyunlar arasında *La Boule* (Meilhac-Halevy), *Le Docteur Jojo* (A. Carré), *La Rose St. Flour*, *Gavault*, *Minard et Cie* (Gondinet), *Le Joueur de flûte* (Offenbach) *Deux Merles Blancs* (Labiche), *Tromb Al-ca-zar* (Offenbach), *Le Courrier de Lyon*, *Divorçons* (V. Sardou), *Les Domestiques*, *Pomme d'Api*, *La Consigne est de ronfler*, *Un Lycée de Jeunes Filles*, *Le Parfum* (E. Blum et Raoul Toché), *La Cognotte* (Labiche - Delacour), *La Vie Parisienne*, *Bebé*, *Un Mariage aux Lanternes*, *Le Petit Faust*, *Le Petit Ludovic*, *Les deux Orphelines*, *L'Avocat Pathelin*, *Le Truc d'Arthur*, *Le Cabinet Pipperlin ou l'Agence Matrimoniale*, *Les Troix Chapeaux*, *Les Cloches de Corneville*, *Le Petit Duc*, *Boccace*, *L'Enfant* (Charles d'Agostino, İstanbullu bir yazar), *La Fille de Mme Angot*, *Juanita* (Suppé). Tepebaşı yazlık tiyatrosu yanınca topluluk herşeyini yitirdi. 50.000 frank zarar vardı, Fransız elçisi yardım etti. Bu arada Tepebaşı Tiyatrosuna iki oyuncu geldi: Armand Dutertre ve Mlle Suzanne de Fontanges. Fransada tiyatro üzerine konferans verdiler. V. Hugo, A. de Musset, E. Gondinet F. Coppee, Racine'den şiir ve oyun parçaları okudular, *Les Jurons de Cadillac* (P. Berton)'ı oynadılar.

Sandr -Paccard Verdi Tiyatrosunda temsiller verdi: *Perichole*,

Mignon, Le coeur et la main, La Mascotte, La Belle Hélène, ve başkalarını oynadılar.

Sandré-Paccard topluluğunda 1890'da şu oyuncular vardı: Mlle Brioussa, Granier, M. Douchet, Grivel ve başkaları. 1890'da şu oyunlar oynandı: *Mignon, Cent Vierges, Madame l'Archiduc, Le Grand Mogol, Si j'etais Roi, Giroflé-Girofla, Juanita, Le Jour et la Nuit, Los Contrandistas* (Chivot, Daru, Lecocq), *Les Brigands, Barbe Bleu, Mamzelle Nitouche, Surcouf, Mignon, Le Voyage en Chine, Boccace, Les Cloches de Corneville, La Cigalle et la Fourmi*. Topluluk Unkapanı yangını yararına temsil verdi.

1890-91 mevsimi için Edouard Salle yeni topluluk hazırladı. Y netici Charlet, orkestra yönetmeni Solie, rejisör Alexandre. Koroda 10 erkek, 14 kadın vardı, orkestra 25 kişilikti: şu eserler oynandı: *Carmen, Romeo et Juliette, Le Jour et la nuit, Le Grand Mogol, Si j'etais Roi, Boccace, Traviata, Niniche, Mireille, Les Cloches de Corneville, La Mascotte, Le Trouv re, Madame Favart, l'Oeil Crev * (Herv ). Bu arada Fransa'dan önemli bir oyuncu olan Mme Judic ve topluluğ u geldi, *Ma Cousine* (Meilhac), *La Roussotte* (Halevy-Meilhac), *Le Fiacre 117, La Femme   Papa, Lili* (Hennequin-Millaud), *Niniche*. Topluluğ un emprezaryosu Glaser'di. M. Eugene Didier, Ernest Voir, Albert Sanson gibi oyuncular bulunuyordu. Yeni Fransız Tiyatrosundaki topluluk ise 1891 yılının nisan ayında Dikran  uhacıyan'ın *Zemireh* adlı operasını oynadılar. Libretto Maillard'dan alınmıştır. Rol dağıtımı şöyleydi: Mlle Bennati (Zemireh), Mlle Deschamps (S hey-la), Mlle Yvonne de Lambrais (Sabiha), M. Valdy (Elsantour), M. Dart-hes (Ebudiat), M. Charlet (Atalmouk), M. Castellan (Ebulgana), M. Cabirol (Benzar), Mlle Marie Antoinette (Peri). Maarif Nazırı M nif Paşa temsilde bulundu. Claudius topluluğ u ayrıca *Serment d'Amour* (Audran), *L'Etincelle* gibi oyunları oynarken bir rakip topluluk geldi. Bu, Mme Theo de Bolsheim topluluğ uuydu. şu oyunları oynuyordu: *Madame Mongodin* (Blum et Toch ), *Serment d'Amour* (Audran), *Le Voyage de M. Perrichon* (Labiche), *Les Femmes Terribles* (Siraudin-L. Thiboust), *Les Femmes qui pleurent, Le Gendre de M. Poirier* (E. Augier), *Le Parfum, Frou Frou* (Meilhac, Halevy), *Le Plus heureux de trois* (Labiche), *Les Pattes de Mouches, Les Vivacités du Capitain Tic* (Labiche-Martin), *Les Amours du Cleopatre, La Vie Facile, La Boule, La Princesse Georges, Le Docteur Jojo, Le Monde ou l'on s'ennuie, Serge Panine, Paris, fin de siècle, 3 femmes pour un Mari, , Le Conseil Judiciaire, La Princesse de Bagdat, Les Dominos Roses, Tartuffe, Prête moi ta femme, Le Voyage d'Agrement, Le Caprice, Le Tigre du Ben-*

gale, Le Maitre de Forges, L'Abbé Constantin, Le Papillon, Les Deux Sourds (Jules Moneaux), *L'Etrangère, Les Deux Veuves* (Felicien-Halfille), *Les Femmes Terribles* (Dumanoir), *Les Amours de Cléopâtre* (Max Michel et Delacour), *L'Ingénue* (Meilhac et Halevy), *Le Docteur Jojo* (A. Carré), Topluluk İstanbul'dan İzmir'e gitti. Claudius ve Jeanroy topluluğu geri geldi. Yeni oyunları arasında *Miss Helyett* (Audran), *L'Amour Mouillé* (Varney), *Ali-Baba* (A. Vanloo-William Busnach), *Docteur Crispine, Mon İsmenie, Cavalleria Rusticana, La Blanchisseuse de Berg-op-Zoom* (A. Duru- Chivot, Vasseur), *Le Puits qui parle*. 1892'de Mme Judic gene geldi. *La Femme à Papa, Le Parfum, Lili, L'Homme n'est pas parfait, Divorcée, Les Femmes qui pleurent, La Corde Sensible, Josephine, Les Charbonniers*, gibi oyunları oynadı. Claudius topluluğu Yeni Fransız Tiyatrosunda yeni olarak topluluğun orkestra yönetmeni Maurice Claudius'un *Juan Araquil* operasını oynadı, başarısız oldu. *L'Enfant Prodigue* (André Wormser), *La Docteresse, Rigoletto*, İstanbul'da ilk kez *L'Ombre* (Flotow), *La Fille de Fanchon la Veilleuse'u* oynadı. Mme Theo de Bolsheim topluluğu geri geldi *La Princesse Lionnette* (Alexandre Dumas), *La Vie Facile de Al-béric Second, Martyre* (Dennery et Torbé), Mme Theo Bolsheim Comedie Française'den M. Talbot ile *L'Avare, Le Bonhomme Jadis* (H. Murger), *Les Vivacités du Capitaine Tic, Le Gendre de M. Poirier*, Sandré topluluğu eski oyunlarına ek olarak İstanbul'da ilk kez olarak Gounod'nun *Philémon et Baucis* adlı operasını oynadı. Ayrıca gene yeni olarak *les Noces d'Olivette* (Audran), *L'Oncle Celestin* (Audran), *Rip Rip* (Planquette), *La Mariée du Mardi Gras* (Grangé-Thiboust) *La Demoiselle du Telephone* (Maurice Denaliere, Serpetti), *Cendrillonette* (P. Ferrier-Serpette-Roger). Orkestra şefi M. Filochot'ydu. Buna paralel olarak Mme Theo de Bolsheim de *La Pluie et Le Beau Temps, L'Étincelle* (Pailleron) *Le Voyage de Suzette* (L. Vasseur), *Le Meurtrier de Theodore* (Clairville ve Arot) oynadı. Sandré ve Theo de Bolsheim toplulukları birleşti. Yeni Fransız Tiyatrosu yandı Sandré'nin yeni topluluğunda 20 kişilik koro, 16 kişilik orkestra vardı. Orkestra şefi Selvelli idi. Yeni oyun olarak *Le Pays de l'or* (Vasseur), *Un Prix Mothyon*, oynandı. Topluluk başı Mme Sandre Paccard'dan başka Mme Alice Reine vardı. *L'Amiral Daniel, Maskeli Baló* oynandı. Havaalar karlı, çok sert geçiyordu. halk ilgilenmedi. Bu arada Claudius ve Jeanroy topluluğu geldi. Sanatçılar arasında Paris Operası tenorlarından M. Dereims vardı. Bir de bale takımı bulunuyordu. Üç opera topluluğunu halk desteklemeyince Claudius ve Jeanroy topluluğu İskenderiye'ye gitti. M. Manoel yönetiminde bir başka topluluk Tepebaşı Ti-

yatrosuna geldi, eskiler yanında yeni olarak *Mimi*, *Les Boussigneuls*'ü oynadılar. Sarah Bernardt gene geldi. nisan ayında Verdi tiyatrosunda *Frou Frou*, *Le Maître de Forges*, *La Tosca*, *Francillon*, *Adrienne Lecouvreur*, *La Dame aux Camélias*, *Phédre* (Racine) duyuruldu. Ancak *Fedora* kaldırıldı. Localar 150, koltuklar 25 franka yükseldi. Sarah Bernardt Medusa vapuru ile Atina'ya gitti.

1894'ün en önemli olayı André Antoine ve Theatre Libre topluluğunun İstanbul'a gelişi oldu. Toplulukta Antoine, Gemier, Arquilliere, Timbolt, Pineard, Gérès, Verse, Guettard, Janvier, Etievant, kadınlardan L. Barny, Jeanne Dulac, Irma Perrot, Eugénie Nau, Louise Théven, Marie Dutocq, Hellen, Savelli vardı. Oynanan oyunlar şunlardır: *Un Beau Soir* (Vaucaire), *Blanchette* (E. Brieux), *Les Revenants* (Ibsen), *La Dupe* (G. Ancey), *La Tante Léontine* (M. Boniface-E. Bodin), *L'Ecole des Veufs* (G. Ancey), *Boubouroche* (Courteline), *Mariage d'Argent* (Bourgeon), *Deux Tourteraux* (Ginisty), *İflâs* (Bjorson). Manoel yönetimindeki tiyatro ise *Le Jour et la nuit*'yi oynayıp, Selânik'e gitti. Bu yılın bir başka önemli olayı Comédie Française'in ünlü oyuncularından Frédéric Febvre ve arkadaşlarının gelip temsiller vermesi olmuştur. Topluluk M. Dorval yönetimindedir, toplulukta Liverani, Richond Tetrel, Bourgeotte, Corbiere, Brindeau, Guerlet, Aubry, Mme. Debren, Mme Harris gibi oyuncular bulunmaktadır. Kar yüzünden Rusçuk'ta kalan topluluk ocak ayında Tepebaşı tiyatrosunda *Julie* (O. Feuillet) *Le Père Prodigue* (A. Duru fils), *L'Ami Fritz* (Erckmann-Chatrian), *Le Demi Monde*'u oynadıktan sonra Odessa'ya gittiler. Max Raoult yönetimindeki tiyatro da Tepebaşı Tiyatrosunda *Un Mari dans du coton*, *Une tasse de thé*, *Les Charbonniers*, *Violoneux* *M. Choufleuri restera chez lui*, *La Mariée du mardi gras* adlı oyunları oynadılar. Concordia tiyatrosunda Mme Mary, M. Manoel, ve başkalarından oluşan operet ve komedy topluluğu çeşitli oyunlar arasında Offenbach'ın *Le 66!*, *Le Corneille* ve *L'Ile de Tulipatan* ve gene Offenbach'ın *Ba-ta-clan* oyunlarını gösterdiler. Sandré-Divriotti yönetimindeki topluluk da çeşitli oyunlar arasında *Cornette*'i (Bernicat) oynadılar.

1895'de İzmirden Avolio yönetimindeki Fransız operet, opera topluluğu gelip Tepebaşı tiyatrosuna temsiller verdi. Eskilerin tekrarı yanında Adam'ın *Le Sourd* adlı operasını oynadılar. Aynı yıl Mille Emilie Lindey topluluğu şu oyunları sundu: *Le Premier Mari de France*, *Les Surprises du Divorce*, *Le Delegué de Bombignac*, *Nos Alliés*, *La Femme terrible*, *La Papillonne*, *Le Pasteur Constantin* (Crémieux et P. Decourcelle), *Durand-Durand*, *L'Étincelle*, *Le Gendre de M. Poirier*, *La Cagnotte*, *Ménages Parisiens* (Valabrègue), *Le Petit Ludovic*, *Le Par-*

fum, La Cagnotte. Aynı yıl Jeanroy topluluğu Tepebaşı yazlık tiyatrosunda temsiller veriyordu. Toplulukta koro 12 kadın 10 erkekten oluşmuştu. Orkestra Maurice Claudius yönetimindeydi. Eski oyunlara ek olarak İstanbul'da ilk Şu oyunlar sahneye kondu: *La Navarraise, Le Tour Monde d'un Gamin de Paris, La Fillette de Satan, Cliquette, Le Petit Chaperon Rouge.* Jeanroy ayrıca İtalyan Castellano opera topluluğuyla işbirliği yaptı. Gene bu yılın önemli bir olayı da Coquelin (Cadet)'in Tepebaşı tiyatrosunda verdiği temsillerdir. Emprezaryo M. Dorval'dır. Toplulukta üç Paris sanatçısı bulunuyor: Mlle Dionay (Palais Royal'dan), Mlle Frederick ve Mlle Hervé (Gymnase tiyatrosundan). Şiir ve monologların okunmasının yanı sıra Şu oyunlar oynandı: *Le Malade Imaginaire, Les Precieuses Ridicules* (Molière), *Testament de César Girodot*, (A. Belot ve E. Villetard), *Les Petits Oiseaux* (Labiche) *Le Fou Raisonable, Mlle de la Saigelière* (Jules Sandeau). Aynı yıl Mlle Emilie Lindey, Comédie Française sanatçılarında Philippe Garnier ile geldi. Şu oyunları oynadılar: *Feu Toupinel, Femmes Nerveuses, La Dame aux Camelias, Le Maître de Forges, Frou-Frou, Francillon, Jean Marie* (André Theuriet), *Decore* (Meilhac), *La Petite Marquise* (Meilhac-Halevy), *Martyre!* (D'Ennery ve Ed. Tarbé).

1896 yılı başında Emprezaryo Theodore de Glaser'in yönetiminde Mme Judic topluluğu geldi (Mme Judic daha sonra Türkiye anılarını bir Fransız gazetesinde yayınlamış, ve özellikle Abdülhamit ve Yıldız Sarayı Tiyatrosu üzerine ilginç bilgiler vermiştir). Mme Judic, *La Cigale, Femme à Papa, Le Fiacre* 117 gibi oyunları oynamıştır. Bu yılın en önemli olayı Comédie Française sanatçılarında Mlle Reichenberg ile Odeon'dan M. Rebeh'nın gelişi olmuştur. M. Dorval'in yönettii bu topluluk temsillerinde olağanüstü bir başarı kazanmıştır. Şu oyunlar oynanmıştır. *La Souris* (F. Pailleron), *Mariage Blanc* (Jules Lemaitre), *Margot* (H. Meilhac), *Les Demoiselles de St Cyr* (Alexandre Dumas), *Le Dépit Amoureux* (Molière), *Pendant le Bal* (Pailleron), *La Joie fait Peur* (Mme de Girardin). Bu yılda gelen E. Bayard yönetimindeki Fransız operet topluluğunda koroda 15 erkek, 18 kadın vardı. Eski oyunlara ek olarak *La Femme à Narcisse*, (M. Varney) *L'Enlevement de la Toledad* (Audran), ve İstanbul'da ilk kez Saint-Saens'in *Samson et Dalila*'sı oynandı. Wagner'inin *Lohengrin*'in oynanacağı duyurulduysa da yalnız ikinci perdesi oynandı. İstanbul bu topluluğu tutmadı, Oysa buradan gittikleri Atina'da büyük başarı kazandılar.

1897'de yılında Moskova'da bir Fransız tiyatrosu kuracak Frederick Achard gelip Odeon Tiyatrosunda temsiller verdi. Toplulukta M. Schaub, M. Corbin, Mme Barberot, Mme Achard Becker, Mme Lebrec vardı. luluğun oyun dağarcığında *Un Fil à la Patte* (Feydeau), *Un trouble ménage* (Valabregue), *Mme Mongodin* (Blum-Toché), *Feu Toupinel* (A. Bisson), *Monsieur le Directeur* (A. Bisson), *L'Ete de la St. Martin* (Meilhac), *La Remplaçant* (Busnach -G. Duval) vardı. Bu yılın en önemli olayı Marcelle Josset, André Antoine (Türkiye'ye ikinci gelişi), J. J. Coquelin ve daha başka ünlü oyuncuların oluştuğu topluluğun gelişi olmuştur. Emprezyo Glaser'dir. André Antoine bu geziye katılmak için 23.000 franklık işini bırakıp gelmiştir. Oynanan oyunlar şunlardır: *Amants* (Maurice Donnay), *Marcelle* (V. Sardou), *L'Age Difficile* (Jules Lemaitre), *Frou-Frou* (Halevy-Meilhac), *Les Demies Vierges* (M. Prevost), *La Parisienne* (Becque), *La Vie Bohême*, *Le Gendre de M. Poirier*. Topluluk İstanbul'dan İzmir'e gitti. Aynı yıl Mlle Marguerite d'Arbelly yönetiminde içlerinde Léon Christian, Eugenie Raiter, Albert Felix, C. Darlot, Vassla d'Orlange gibi sanatçıların bulunduğu topluluk temsillerini Tepebaşı tiyatrosunda verdi. Oyun dağarcığında *Bébé* (Najac-Hennequin), *La Mariée récalcitrante* (Léon Gandillot), *Les Boulinard* (Ordonneau -Valabrègue-Kéroul), *Le Député de Bombignac* (A. Bisson), *Chez l'Avocat*, *Boubouroche*, *Le Tailleur pour Dames* (Feydeau), *Une Tempête sous un Crân*, *Les Tenailles* (P. Hervieu), *La Grammaire*, *Le Mari de France*, *Par la Fenêtre* (Feydeau) bulunuyordu.

1898'de Mlle Josset gene geldi. ancak ilk gelişindeki toplulukta bulunan ünlü adlar yoktu, eski oyunların tekrarı yanında *Ferdinand le Noceur*'ü (L. Gandillot) oynadı. Geçen yıl gelen Leon Christian'ı bu yıl gene buluyoruz. Toplulukta Odeon tiyatrosundan Flore Robet ile Comédie Française'den Marie Fournier vardır. Oynanan oyunların listesi oldukça dolgunudur. İçlerinden yeni olanları vermekle yetineceğiz: *Clara Soleil* (Edmond Gondinet), *La Course aux Jupons* (L. Gandillot), *La Doctoresse* (Paul Fernier), *Musotte* (Guy de Maupassant), *Le Pardon* (Jules Lemaitre), *Jean Baudry* (A. Vacquerie), *Le Petit Lord* (Schuman ve Bunnett'in Londra'da 1000 kez oynanmış oyunu), *La Grande Marniere* (G. Ohnet), *Thérèse Raquin* (Emile Zola), *La Douleoureuse* (M. Donnay), *En Wagon* (Verconsin), *Madame a ses Brevets* (A. Valabregue), *La Vide* (Grenet Dancourt), *Le Dindon* (Feydeau), *Les Deux Gosses* (Pierre Decourcelle), *Le Bourgeois Gentilhomme* (Molière), *Le Paradis* (Busnach et Hennequin), *Jalouse* (A. Bisson), *La Première Brouille* (A. Lambert), *La Loi de l'homme* (P. Hervieu)

Champignol malgré lui (Feydeau ve Desvallières). Topluluk gitti gene 1899'da geldi, ikinci gelişinde *Les Trois Filles de Monsieur Dupont* (Bri-eux), *La Femme du Commissaire* (Hennequin) gibi oyunları oynamıştır. Bu arada Louis Boyer yönetimindeki opera ve operet topluluğu Tepebaşı tiyatrosunda oynuyordu. İçlerinden J. Boyer Milano Scala operasındandı, Eski operalardan başka *La Vivandière*'i (Benjamin Godard) oynadılar. 1899'un en önemli olayı çağın en büyük sanatçılarından Mounet Sully'nin gelişi oldu. Emprezoryo Dorval'dir. Toplulukta M. Philippe Garnier, Mme Laure Fleur gibi ünlüler bulunmaktadır. Mounet Sully gelişinde bir konferans vermiş, F. Coppé'nin *La Greve des Forgerons*'unu, Alfred Musset'nin *La nuit d'Octobre*'une okumuştur. İstanbulda J. Sandoz adında biri Mounet Sully için bir şiir yazmıştır. Topluluk şu oyunları oynamıştır. : *Ruy Blas*, *Othello* (Jean Aicard'ın çevirisiyle), *Kral Oidipus* (J. Lacroix'nın çevirisiyle), *Jean Marie* (A. Theuriet). Tiyatroya 50 iskemle eklenmiş, topluluk buradan Bükreş ve Rusya'ya gitmiştir.

1900-1901 mevsiminde önemli bir olay yok. Empresaryo V. Silvestre'in yönettiği Mlle Jane Pierny'nin operet topluluğu bilinen operetleri oynamış, Mme Angel, Renard, E. Marnier, Mme Arnel bir tiyatro resitali vermişlerdi. Armand Dutertre de Odeon'da bir tiyatro resitali vermiştir. Emprezaryo Dorval'in yönettiği Mlle Mealy operet topluluğu bilinen operetlerden başka *Le Pompier de Service* (Gavault-Varney), *Madame Mephisto* (Blondeau-Montréal)'yu oynamış. Comédie Française'den Jules Truffier bir resital vermiştir. Sandré-Paccard topluluğu ise eski vodvilleri tekrarlar yetinmiştir. Emprezaryo Schurmann Tepebaşı topluluğuna Moncharmont topluluğunu getirmiş, eski oyunların yanısıra *Le Cyrano de Bergerac* oynanmıştır. Marcel Levebre topluluğu ise Tárabya'daki tiyatrodaki başka oyunlarla birlikte kendi yazdığı *Les moyens de se distraire à Pera* adlı oyunu sunmuştur. 1901'in en önemli olayı ünlü Réjane topluluğunun gelişi olmuştur. Tepebaşında verilen temsillerde *La Parisienne* (H. Becque), *Lalotte* (Meilhac-Halevy), *Zaza* (P. Berton - Sanson), *Course de Flambeau* (Hervieu), *Sapho* (A. Daudet - A. Belot), *Amoureuse* (Porto Riche), *Une Tasse de thé* (Nutter) oynanmıştır. G. Charton yönetiminde Monmartre'in La Roulotte topluluğu da kısa parçalar oynamıştır.

1902'de Fransanın en güzel oyuncusu diye bilinen Jane Hading ve topluluğu *L'Etranger* (A. Dumas), *Le Maître de Forges*, *Les demi Vierges*, *Le Vertige* (M. Pravin)'i oynadı. Tepebaşı Tiyatrosuna gelen Globe-Trotter topluluğu *Le Convive* (H. Payat), *Les pieds nickelés*

gibi oyunları sundu. İçlerinde Mlle Joissant gibi sanatçıların bulunduğu ve Schurmann'ın yönettiği topluluk *Le Billet de Logement* (Mars-Kéroul), *La Bourse ou la Vie* (A. Capus), *Madame Flirt* (G. Berry-Gavault), *La Passarelle* (F. Croissac-F. de Croisset), *La Veine* (A. Capus), *Le Detour* (H. Bernstein)'u oynamıştır. Frederick Achard yönetiminde Henry Zeller topluluğu Tepebaşı tiyatrosunda şu oyunları sundu: *Les deux ecoles* (A. Capus), *Loute* (Pierre Veber), *Le Tuyau de Poesie* (Mlle Mad-Eric), *Family-Hôtel* (Gavault, Heros, Millie), *La Revanche de Nelly Rozier* (Billaud - Hennequin), *Le Sursis* (Sylvane-Gascogne), *Le Peur des Coups* (Courteline), *Le Bon Moyen!* (Bisson), *Au Telephone* (A. de Lorde -Ch. Foley), *Anglais tel qu'on le parle* (T. Bernard). Tepebaşı Tiyatrosunda Ch. Barret topluluğu ise *M'Amour* (Hennequin-P. Bilhaud), *Clara Soleil*, *Grosse Matinée*, *Le Vieux Marcheur* (H. Lavedan), *Main Gauche* (Pierre Weber), *Le coeur a ses rancunes* (Flers et Caillavet), *Les Maris de Léontine* (A. Capus). Topluluğun temsilieri 1903'un başında da sürüp gitmiş, bu arada Nea Skena adında bir Yunan topluluğu bu oyunlara özenerek aynı oyunları oynamıştır. 1903'de Coquelin gelmiştir. *L'Arlesienne*'i müzikli oynamak için Nava yönetiminde 35 kişilik orkestra ile E. Manasse yönetiminde 20 kişilik koro temsile katılmıştır. Oynanan oyunlar arasında *Le Gendre de M. Poirier*, *Les Precieuses Ridicules* (Molière), *L'Abbé Constantin* (L. Halevy'nin romanından Decourcelle - Cremieux oyunlaştırmıştır), *Mlle de la Seiglière* (Jules Sandeau), *La Joie fait peur* (Mme de Girardin), *Les Faux Bonshommes* (T. Barrière-E. Capendu), *Les Romanesques* (E. Rostand), *Le Plaisir Veritable* (J. Patrat), *Le Député de Bombignac* (A. Bisson), *Le Malade Imaginaire* (Molière) *Le Medecin Malgré Lui* (Molière) oynanmış, Sultan Coquelin'e 2. sınıf Mecidiye nişanı ile öteki sanatçılara Güzel Sanatlar madalyalarını vermiştir. Tepebaşı tiyatrosuna Gaspard ve Neva'nın küçük bir topluluğu, ayrıca Menudier topluluğu gelmiş, şimdiye kadar bilinen oyunları tekrarlamışlardır.

1904 yılın başında Maurice Maeterlinck'in oyunlarını oynayan bir topluluk gelmiştir. Topluluk başı Arsene Lupin'in yaratıcısı Maurice Leblanc'nın kızkardeşi, ve Maeterlinck'in 1918'e kadar en yakın arkadaşı Mme Georgette Leblanc-Maeterlinck bulunuyordu. Odeon tiyatrosunda temsiller veren toplulukta Albert Darmont, R. Joubé, Mlle Daurant, Mlle Helen Dartigue bulunmaktadır. Maeterlinck'in üç eseri oynandı: *Joyzelle*, *Anglavaine et Selysette* ve *L'Int-ruse*. Büyük başarı kazandılar. Mme Jane Hading topluluğu gene geldi eskiden oynanmış oyunların yanısıra *La Seconde Mme Tanqueray* (Pinero), *Le Chatelaine* (A. Capus), *La Princesse Georges* (A. Dumas)

Sapho (A. Daudet-A. Belot) yu oynadı. Toplulukta ünlü Talbot'nun öğrencisi V. Perny, Alcine Leblanc, Alexandre, Mlle Lucien Dorsy, Angely, Mlle Keror. Temsilde Padişahın damadı İzzettin Paşa, Mabeyinci Arif Bey, Müze müdür Hamdi Bey, Dilber Efendi gibi kimseler bulunuyordu. Aynı yıl J. Aicard yönetiminde bir Fransız opera ve operet topluluğu geldi. 33 kişilik toplulukta 20 kişilik orkestra, 20 kişilik orkestra vardı, rejisörü L. Bolie, orkestra şefi G. Moreau idi. Tepebaşı Tiyatrosunda temsiller veren topluluk daha önce oynanmış operaları tekrarlamıştır. Tahran'dan gelen Chambey topluluğu ise şu oyunları oynadı: *Le Phoque*, *Les Deux Timides*, *Les Deux Sourds*, *Lischen et Fritschen* (Offenbach), *Au Rasoir du Diable* (Adam), *La Joie sur un Balcon*.

1904 de gelen önemli bir topluluk Comédie Française'den Sylvain, karısı Louise Silvaine ve arkadaşlarıdır Sylvain Meşrutiyet'in önemli tiyatro adamlarımızdan Burhanettin beyin hocasıdır, Meşrutiyet yıllarında da Türkiye'ye gene gelip temsiller vermiştir. Şu oyunları oynadılar: *Horace* (Corneille), *Griselides* (A. Sylvestre-Eug. Morand), *Iphigénie* (Moréas), *La Femme de Tabarin* (Catulle Mendès), *Papa Lebonnard* (J. Aicard-Eug. Morand).

1904'de Sarah Bernardt gene geldi, yanında Mlle Suzanne Leduc Pierre Magnier gibi sanatçılar vardı. *La Dame aux Camelias*, *Frou-Frou* ve *Sapho*'yu oynadı. Aynı ay içinde *Sapho*'yu Beyoğlu'nda üç topluluk oynadı. Bir başka topluluk Minart-Gardet Topluluğudur: 1905'in başlarına kadar kalan bu topluluk *La Dame de Chez Maxime*, *Sapho*, *Arlesienne*, *Tailleurs pour Dames*, *Bébé*, *Monsieur Alphonse*, *Divorçons*, *Ma Bru* (P. Bilhaud), *Cagnotte*, *La Porteuse de Pain*, *Procés Vauradieux*, *Les Femmes Collantes*, *L'Anglais tel qu'on le parle* oyunlarını oynadı. 1905'de Paris'in Le Chat Noir adlı kabare tiyatrosu da geldi. Bu yılın önemli olayı Coquelin (cadet), Jean Coquelin, ve Marguerite Moreno'nun gelişi oldu. Şu oyunları gösterdiler: *Le Fils Naturel* (A. Dumas), *Notre Jeunesse* (A. Capus), *Boubouroche* (G. Courteline), *Le Passant* (F. Coppée), *L'Anglais tel qu'on le parle*, *Les Affaires sont les affaires* (Octave Mirbeau), *Le Baiser* (Th. de Banville), *Cadet Roussel* (J. Richepin), *L'Eté de St. Martin* (Meilhac - Halevy), *Les Romanesques* (E. Rostand), *Le Medecin malgré lui* (Molière). Yazlık Tepebaşı Tiyatrosuna bir Fransız operet topluluğu geldi, 24 kişilik korusu vardı. Eski bilinen operet ve vodvillerin yanısıra *le Papa de Francine*, *Le Carnet du Diable*, *Les Sire du Vergy*, *Les Travaux d'Hercule*, *Irma La Charmeuse*, Strauss'un *Yarasa'sı*, *Veronique* (Messenger), *Oncle Celestin* gibi oyunları oynamıştır. Tepebaşı Tiyatrosuna Galipeaux-René Debrenne topluluğu geldi. İçlerinde V. Henry, P. Bert, Régnier,

Régehert, Vigouroux, Tylma, Renée Cardès. H. Moore, Dorwal, Barre, Veret gibi oyuncuların bulunduğu bu topluluğu Depré ile topluluğun başı Galipeaux'nun yazdığı *Madame l'Avocat*'dan başka *Surprises du divorce* (Bisson-Mars), *Medor* (H. Malin), *Quart de soupir* (Feraudy), *Le Jumeau* (Monnier-Larche), gene Galipeaux'nun *La Correspondance*'ı, *Flipote* (J. Lemaitre), *Aux Omnibus de la Trinité*, *Asile de Nuit* (Max Maurey), ve *La Gueule du Loup*'yu (P. Bilhaud-Hennequin) oynadılar. 1905'in önemli olaylarından biri de Comédie Française'in ünlü sanatçılarından Réjane (Gabrielle Charlotte Réju)'in gelmesi olmuştur. Yanında şu sanatçılar vardı: Ch. Burguet, Bénédicte, St. Bonnet, Georges Deyreus, Viarny, Lyses, Alcine - Leblanc, Talmont, Chesnel. Topluluk *L'Age d'aimer* (P. Wolff), *Heureuse* (Hennequin - P. Bilhaud), *Le Passerelle* (F. Greissac-F. de Croisset), *Zaza* (P. Berton-C. Simon) adlı oyunları oynadı. Aynı yıl Comédie Française sanatçılarından Albert Lambert (fils), Albert Lambert (Pere), Comédie Française'den Mlle Delvaire, Mlle Fleury, Daville, Marcel Marquet (Odeon'dan) den oluşan bir topluluk Beyoğlu'ndaki Odeon Tiyatrosunda temsiller verdiler, şu oyunları gösterdiler: *L'Aventurière*, *Le Marquis de Villemer* (Georges Sand), *La Vie de Bohême*, *Horace* (Corneille), *La Nuit d'Octobre* (A. de Musset). Onları Louis Gardet topluluğu izledi. Bu topluluk da *Le Fils Naturel* (Dancourt -Vaucaire), *L'Enfant Desirée* (Gavault-Chavray), *Family-Hôtel* (P. Gavault, E. Héros, Millou) *Une Nuit de Noce* (P. Keroul-Barré), adlı eserleri oynadılar 1906'da Amphi tiyatrosuna gelen opera ve operet topluluğu daha önce çok gösterilmiş oyunların yanısıra *Sapho* (Massenet), *Werther* (Massenet), *Romeo et Juliette* (Gounot), *Crick* (Palanquette) gibi eserleri gösterdiler. Gene Amphi tiyatrosuna gelen Clement Silvestre topluluğu yeni olarak *Coquin de Printemps*, *Le Chopin*, *La Raffale*, *La Blessure*, *Les Locataires de M. Blondeur*, *Moins Cinq*, *Les Gaité du Veuvage*, *La Dame du 23'*, *Les Consequences du l'Ivrognerie* (Emile Zola), *Tir-au Flanc* (Sylvane) *Le Bon Cambrioleur*, *Le Train de Plaisir* (Chivot-Duru) ve başkalarını oynadılar. Chat Noir kabare tiyatrosu birkaç yıl için Hammalbaş sokağına yerleşti, burayı Hanry Yan ve Mlle Luce Yoll yönetiyordu. Comedie Française sanatçılarından Mlle Marthe Brandes topluluğu William Chimene yönetiminde Tepebaşı tiyatrosunda temsiller veriyorlardı. *Le Passé* (Porto-Riche), *La Rafale* (H. Bernstein), *Francillon* (A. Dumas), *L'Adversaire* (A. Capus-E. Arène), *Le Coeur a ses raisons* (Flers-Caillavet) adlı oyunları oynadılar. Mlle Jane Hading gene geldi. Tepebaşı tiyatrosunda, empresaryo Alcine Leblanc yönetiminde *Le Demi Monde* (A. Dumas), *La Châtelaine* (A. Capus), *La Pe-*

tite Marquise (Meilhac-Halevy) adlı eserleri gösterdiler. Yeniden gelen bir başka topluluk Mlle Emilie Lindey'di. *Maman Colibri* (H. Bataille), *Le Secret du Polichinelle* (Pierre Wolff), *L'Outrage* (Bonnis Charanele), *Leurs Filles* (Pierre Wolff), *La Recommandation* (Max Maurey), *L'Honneur* (Süderman), *Loute* (Pierre Weber), *Les Amants* (S. Romain Coolus), *La Voleuse d'Enfants*, (L. Thiboust), *Monsieur Chasse* (G. Feydeau), *Le Jumeau* (G. Monnica-Eug. Larche). Gardet topluluğu da yeniden geldi, temsillerini Varyete Tiyatrosunda verdi, şu oyunları gösterdi: *La Dame aux Camelias*, *L'Hotel du Libre Echange*, *Le Bonheur Conjugale* (Valabrègue-Bisson), *Une Affaire Scandaleuse* (Gavault-Ordonneau), *Les Sentiers de la Vertu* (Flers-Caillavet), *Le Coup de Fouet* (Hennequin-Duval), *Sacré Leonce* (P. Wolff), *Les Consequences de l'Ivrognerie* (Emile Zola'nın *L'Assommoir*'inden oyunlaştıran Busnach), *Le Roman d'un Jeune Homme Pauvre* (Octave Feuillet), *Les Fourchambault* (Emile Augier), *Le Billet de Logement*, *Le Monde ou l'on s'ennuie* (E. Pailleron), Topluluk Amphi tiyatrosuna geçti, ve 1907 yılının başlarında temsilleri sürdü. 1906 yılının önemli olayı Suzanne Desprès ve L'Oeuvre tiyatrosu topluluğunun gelişi oldu. Topluluk Tepebaşı tiyatrosunda *Le Detour* (Bernstein), *Bebek Evi* (Ibsen), *Sapho* (Daudet), *La Massiere* (J. Lemaitre), *Denise* (A. Dumas), *La Petite Amie* (Brioux) oyunlarını sundu. Toplulukta Marty, Saillard, Cheron, More bulunuyordu Aynı yıl Comédie Française'den Mlle Marguerite Moreno, Jean Daragon ve Odeon'dan Henri Monteux geldi ve *Il ne faut jurer de rien* (Musset), *La Souris*, *Coeur de Moinaux* (Artus), *L'Ami Fritz* (Erckmann-Chatrion), *Voyage de M. Perrichon*, *Notre Jeunesse* (A. Capus), *Le Voile*, *Les Affaires sont les affaires*, *Les Romanesques* (E. Rostand), *Les Precieuses ridicules* (Molière) gibi eserleri oynadılar. Aynı yıl bir başka Comédie Française sanatçısı M. Le Bargy, empresaryo Labruyère yönetiminde geldi ve *Le Marquis de Priola* (Lavedan), *On ne badine pas avec l'amour*, *La Dédale* (P. Hervieu), *Le Demi Monde*, *La Visite de Noces*, adlı eserleri oynadılar. Toplulukta Marguerite Baretty, Andrée Canti, Catherine Fonteney, Bode, Jeanne Beruci, Betty Daussonmond, Cahujac, Delmares ve başkaları vardı. J. Chabert yönetimindeki opera topluluğu ise eski oyunların yanısıra *La Dame Blanche* (Boieldieu)'ı oynadı. 1907 yılında empresaryo René Debrenne bir operet topluluğu getirdi. Amphi tiyatrosunda temsillerini verdi. Sanat yöneticisi Lanciani, orkestra yönetmeni Kursaal d'Ostendeidi. Bu da daha çok eski oyunları tekrarladi. 1907'nin önemli olaylarından biri Comédie Française'in ünlü sanatçılarından Maurice de Féraudy'nin gelip temsiller vermesi oldu. İçlerinde Mlle Van Doren'in

de bulunduğu topluluk William Chimene yönetimindeydi. *Les Affaires sont les Affaires*, *L'Age Difficile* (J. Lemaitre), *Paraitre* (Donnay), *Blanchette* (Brieux) adlı oyunları sundular. Lafreydière topluluğu da bu yıl gelenler arasındadır. İçlerinde Clément Silvestre de vardır. Eski oyunların yanısıra *Monsieur la Pudeur* (Allais, Galipeaux, Bonhomme), *Mme Tantale* (Keroul - Barré), *Roger-la-honte* (J. Mary-G. Grisier), *Roule-ta-Bosse* (J. Mary-E. Rochard) adlı oyunları sundular. Bu yılın opera ve operet topluluğunda bale de vardır, topluluk Meycelle yönetiminde, orkestra yönetmeni Pickman'dır. Yeni olarak *Les Fetârs* (V. Roger) ve *la Petite Bohême* (Hirschmann) ve *Louise* (Charpentier)'i oynamışlardır. Çar Nicola II'nin tiyatrosunu yöneten Suzanne Munte emprezaryo René Debrenne yönetiminde geldi ve şu oyunları oynadı: *Le Bonheur mesdames* (F. de Croisset), *Le Voleur*, *La Passerelle* (Fred. Croissac-F. de Croisset), *Le Vertige* (M. Provins), *Vers l'Amour* (Leon Gandillot), *Zaza* (P. Berton-Ch. Simon), *Adrienne Lecouvreur* (Scribe), *Viveurs* (H. Lavedan), *La Dame aux Camelias*,

1908 yılı da hareketli geçmiş yıllardan birisidir. Louis Gardet topluluğu İzmir'de Sporting Klüb'de temsilini veriyordu. İstanbul'a geldiklerinde Nouveautés tiyatrosundan Mlle Blanche Darville, Theatre Royal'den M. Laurent, vardı. Uzun bir oyun listesi içinden yeni olarak şunları seçebiliriz: *Miquette et sa mère* (Flers et Caillavet), *20 Jours à l'Ombre* (Hennequin -P. Weber), *Le Cultivateur de Chicago* (Marc Twain), *Tourtelin s'amuse* (Kéroul et Barré), *Le Coup de Jarnac* (Goose - Massou), *Le Jumeau* (E. Larcher). Amhi'ye Gontier yönetiminde yeni bir operet topluluğu geldi ise de yeni bir şey oynamadı. Bu yıl Sarah Bernardt gene geldi. *La Dame aux Camelias*, *L'Aiglon*, *La Sorcière*, *Adrienne Lecouvreur*, *La Tosca*'yı oynadı. Topluluğundaki sanatçılar arasında daha önce de gelmiş olan Suzanne Munte, ayrıcal B. Boulanger, Jean Angelo vardır. Önce du yurulan *Adrienne Lecouvreur* yerine Miguel Zamacois'nın *les Bouffons*'u oynandı. Bu yıl Amphi'ye gelen operet topluluğu yeni olarak *En Collogne*, (G. Meynard), *Mam'zelle Sourire*, *Les Filles Jackson*, *Manolita* (Marius Lambert) gösterildi. Topluluk Parlamento'nun açılışı için *Le Voyage de Suzette* (L. Vasseur), *La Turquie Nouvelle*, *Ali Baba ou Les 40 Voleurs* (Vanloo-Busnach-Lecocq) ve Meşrutiyetin ilanı üzerine yazılan *Mireh* adlı operayı oynadı. 1908'de Suzanne Després gene geldi *La Sonate à Kreutzer* (A. Sâvoir-Noziere), *Rosmersholm* (Ibsen), *Bebek Evi* (Ibsen), *La Rafale*, *Le Detour* (Bernstein), *La Gioconde* (d'Annunzio), *Phédre*, *Poile de Carotte*'un oynayacağı duyurulduysa da *Thérèse Raquin*, *La Rafale*, *Denise*, *Sapho*, *La Parisienne*, *Le Coeur*

a ses raisons, *La Giacondo* oynandı. Bir başka topluluğun başında Comédie Française'den Lois Lelos vardı. Gene Comédie Française'den M. Laumonier ile Odeon, Athenée, Porte Saint Martin, tiyatrolarından sanatçılar bulunuyordu. Oynadıkları eserler şunlardır: *Le Gendre de M. Poirier* (Augier-Sandeau), *La Griffé* (Bernstein), *L'Aventurière* (E. Augier), *Le Bonhomme Jadis* (H. Murger), *Les Rantzau* (Erchmann - Chatrian), *Mlle de la Seiglière* (J. Sandeau), *Le Père Prodigue* (A. Dumas).

1909'da Leon Cretot'nun Meşrutiyet'in ilânı üzerine oynanan *Union et Progrés ou la Nouvelle Turquie* tekrarlanıyor. İstanbul'da bulunan diction hocası Mlle des Fougères öğrencileriyle *Les Pattes de Mouche* (Sardou) ve *Mariage d'Amour* (André de Lorde-Marsalles)'u oynuyorlar. Ch. Baret topluluğu gene geliyor, aralarında yazar Jean Richepin de vardır, bir konferans veriyor. Topluluk Jean Richepin'den *Le Chemineau*'yu oynuyor. Bundan başka sundukları oyunlar arasında şunlar vardır: *Les Deux Hommes* (A. Vapis), *Mes deux madame Delauze* (Gabrielle Maurey), *La Chance de Mari* (Flers -Caillavet), *L'Instinct* (Kistemaeckers), *La Bonne Intention* (Croisset). Önemli bir topluluk Vaudeville tiyatrosundan Blanche Toutain topluluğudur: *Yvette* (G. de Maupassant-P. Berton), *L'Amour Veille* (Flers-Caillavet), *L'Abbé Constantin* (Halevy-Cremier-Decourcelle), *Le Voleur* (Bernstein), *Le Coeur a ses raisons* (Flers-Caillavet), *La Souris* (Paileron), ayrıca İzzet Melih'in Fransızca yazmış olduğu *Leyla*'yı oynuyorlar. Suzanne Després ve L'Oeuvre topluluğu üçüncü kez geliyor. *Phedre*, *Electra*, *Fardeau de la Liberté* (Tristan Bernard), *La Robe Rouge* (Brieux), *Amoureuse* (Porto-Riche), *La Rafale*'i (Bernstein) oynuyor. Prens Sabahattin yönetiminde bir kurul Fransız sanatçılarla Morahzade Vassaf Beyin *Sultan Murad*'ını oynayacakken 31 Mart üzerine konulan Sıkı Yönetim yüzünden erteleniyor ve bir daha da oynanmıyor. Bu yıl Maurice de Féraudy Théâtre Française'den Gabrielle Robinne ile birlikte gene geliyor. Toplulukta Odeon, Sarah Bernardt, Antoine, Gymnase, Varietés, Vaudeville, Renaissance tiyatrolarından değerli sanatçılar vardır. Şu oyunlar oynanıyor: *Chacun sa Vie* (G. Guido-B. Ghemsi), *Poliche* (H. Bataille), *Le Foyer* (O. Mirbeau-T. Natanson), *L'Ane de Buridan* (Flers et Caillavet), *Le Marché* (H. Bernstein), *Quart de Soupir* (Féraudy), *Le Voyage de M. Perrichon* (Labiche-Ed. Martin), *L'Anglais tel qu'on le parle* (T. Bernard), *Cabotings de Pegomas* (Pailleron), *Les Affaires sont les affaires* (O. Mirbeau). Aynı yıl gelen Madeleine Dolley topluluğu ise *La Femme Nue* (H. Bataille), *L'Enfant du Miracle* (Gavault-Charvay), *La Rafale* (H. Bernstein),

ı oynuyor. Varyete Tiyatrosuna Ch. Barret gene geliyor. Yanında Mlle Jeanne Meryan vardır. Ayrıca Gymnase, Odeon, Renaissance, Gaité, Sarah Bernardt, Antoine tiyatrolarından sanatçılar vardır. Oynadıkları eserler şunlardır: *L'Oiseau Blessé* (Capus), *Le Poulailleur* (T. Bernard), *Sacré Leonce*, *Triple Patte* (T. Bernard), *Les Gaités du Veuvage*.

1910'da ünlü oyuncu ve yazar Sacha Guitry ve topluluğu gelecekte Odessa'da hastalanarak gelemiyor. Jean Coquelin'in bu yıl Varyete Tiyatrosuna geleceği duyuruluyor, Oynayacağı oyunlar şunlardır: *Cyrano de Bergerac*, *Chantecler le Roi* (Caillavet-Flers-Arene), *La Petite Chocolatière* (P. Gavault)'dir Ancak gelemiyor. Mlle Blanche Toutain gene geliyor. Oynadığı oyunlar şunlardır: *Le Petit Fonctionnaire* (A. Capus), *Le Chant du Cygne* (J. Duval -X . Roux), *Le Monde ou l'on s'ennuie* (Pailleron), *L'Oiseau blessé* (A. Capus), *L'Amour veille* (Flers et Caillavet), *Frou-Frou* (Meilhac-Halevy), *La Petite Marquise* (Meilhac-Halevy), *La Chance du Marié* (Flers-Caillavet). Bu yıl gelen topluluklardan birisi de başlarında Mlle Renée Parny'nin bulunduğu topluluktur. Şu oyunları oynuyorlar: *L'Amour Veille*, *Le Monde ou l'on s'ennuie*, *Thérèse Raquin*, *La Femme X*, *Le Voleur*, *Son Père*, *Le Robe Rouge*, *L'Eventail*, *Le Lys* (Gaston Leroux-P. Wolff), *Francillon*, *L'homme à l'oreille coupée* (Croisset), *La Vierge Folle*. Emprezyo Schwarz ve Ardity Amphi tiyatrosuna yeni bir operet topluluğu getiriyorlar. Topluluğun bale takımı da vardır. Ancak yeni bir eser göstermeden Atina'ya gidiyorlar. 1910 da Réjane gene geliyor ve Varyete tiyatrosunda temsiller veriyor. Yönetim H. Hertz'dedir. Oynanan oyunlar şunlardır: *La Femme Nue* (H. Bataille), *Madame Sans Gêne* (Sardou-Moreau), *La Vierge Folle* (H. Bataille), *Israel* (H. Bernstein) Duyurulup kaldırılan eser ise *Paris-New York* (F. de. Croisset-E. Arene) 'dur.

1911'de Maurice de Féraudy gene geliyor, Varyete Tiyatrosunda temsiller veriyor. Oynanan oyunlar şunlardır: *Le Gendre de M. Poirier*, *Hırçın Kız* (Shakespeare'den çeviren Paul Delair), *Tartuffe* (Molière), *Blanchette* (Brioux), *Le Voyage de M. Perichon* (Labiche-Martin), *Les Affaires sont les affaires* (O. Mirbeau), *Les Marionnettes* (Pierre Wolff), *Brichanteau* (J. Claretie'nin romanından uyarlayan Maurice de Féraudy). Suzanne Després ve L'Oeuvre topluluğu 1911'de de geliyor. Oynadıkları oyunlar şunlardır: *La Rampe* (Henry de Rothschild), *Les Marionnettes* (Pierre Wolff), *La Fille Elisa* (Goncourt'un romanından uyarlayan Jean Azarbert), *Poil de Carotte* (Jules Renard), *Le Lys* (Pierre Wolf -G. Leroux), *La Sacrifice* (Gaston Devoré), *Nora*

(Ibsen), *La Vie de Bohême* (Barrie-H. Murger) Daha önce gelmiş olan Comedie Française sanatçılarından Silyain ve karısı Louise Sylvain gene geldiler ve Varyete Tiyatrosunda *Electra* (Sophocles), *Gringoire* (Th. de Banville), *L'Apôtre* (Paul Hyacinthe Loyson), *Charlotte Codray* (François Ponsard), *Le Père Lebonnard* (Jean Aicard), *Hecabe* (Euripides), *Jean Marie* (André Theuriet)'yı oynadı. Toplulukta Mme Jeanne Dulac, Jean Duojot, Raymond Lyon, Mlle Laroche ve başkaları vardır. Topluluk ek temsil olarak Racine'nin *Phédre*'ini oynadı. Bu yıl gelen bir topluluk da Mme Marthe Regnier 'nin başkanlığındaki topluluktur. Oynadıkları oyunlar şunlardır: *Mlle Josette ma femme* (Paul Gavault), *Le Gout de Vice* (H. Lavedan), *Mon Ami Teddy* (André Rivoire-L. Bernard), *L'Amour Veille* (Flers-Caillavet), *Papa* (Flers-Caillavet), *La Petite Chocolatière* (Paul Gavault),.

1912'de Juliette Clarel topluluğu geliyor. Oyun dağırcığında şu eserler bulunuyor: *Dora l'Espionne* (Sardou), *Panachot Gendarme* (Feydeau), *Monsieur Chasse* (Feydeau), *La Flambée* (Kistemackers), *Vous n'avez rien à déclarer* (Hennequin - Pierre Weber), *Le Chemineau* (Richepin), *Fleur de Troittoir*, *Une Nuit de Noce* (Kéroul-Barré). Bu topluluktan sonra Varyete Tiyatrosuna René Parny gene geliyor. Oynadığı eserler şunlardır: *L'Enfant de l'Amour* (H. Bataille), *La Tosca* (Sardou), *Maman Colibri* (Bataille), *L'Assaut* (Bernstein), *Magda* (Südermann), *Le Retour de Jerusalem* (Donnay), *La Dame aux Camelias*, *L'Aiglon*, *Le Maître de Forges* (George Ohnet). Tepebaşı tiyatrosunda bunu La Bargy ve Theatre de la Porte St. Martin topluluğu izliyor. Bunlar da *Le Demi Monde*, *Cyrano de Bergerac* *Le Marquis de Priola* (Lavedan) *Le Duel* (Lavedan), *L'Ami des Femmes*, *Après Moi* (Bernstein) gibi eserleri oynuyorlar. Chat Noir'dan Milo de Mey ile Capucines tiyatrosundan Marcelle Norcy gelip temsiller veriyorlar. 1913'de Sacha Guitry'nin Tepebaşı tiyatrosuna Mlle Charlotte Lyses ile geleceği duyuruluyorsa da arkası çıkmıyor. Varyete Tiyatrosuna Isa Linska topluluğu geliyor ve şu oyunları sunuyorlar: *Loute* (P. Weber), *L'Ane de Buridan* (Flers-Caillavet), *Le Maître de Forges* (G. Ohnet), *La Dame de Chez Maxime*, *Simone* (Brieux), *Prime-rose* (Flers-Caillavet), *La Porteuse de Pain* (Decourcelle), *Le Petit Café* (T. Bernstein), *Le Détour* (Bernstein), *Le Billet de Logement* (Keroul-Barré). Emprezaryo Schürmann Troupe de Comédie Parisienne başlığı altında ve Marthe Regnier, Elice Parys, Schneider Gebert, Charles Bert, Marietta Walter, Doria, Sylviane Gray'den oluşan bir topluluk getiriyor. temsiller Tepebaşı Tiyatrosunda veriliyor. Oyun dağırcığındaki eserler şunlardır: *L'Ane de Buridan*, *Le Feu de Voisin*

(F. de Croisset). *La Paix chez soi* (Courteline), *La Cruche* (Courteline), *Le Chapeau* (Schurmann), *Le Rubicon* (E. Bourdet), *Le Poulailleur* (T. Bernard), *Le je ne sais quoi* (Croisset-M. de Valesse), *Un Moment d'Oubli* (A. Germain,) *L'Imprévu* (V. Margueritte). 1913'de Varyete tiyatrosuna Vaudeville tiyatrosunda Frezia geliyor. Oynanan oyunlar şunlardır: *L'Eventail* (Flers-Caillavet), *La Femme et le Pantin* (Frondaie), *Gigolette* (Donnay), *Une Nuit de Noces* (Bisson), *L'Homme qui Assassina* (Frondaie), *Madame Sans Gêne*, *La Griffes*, *Le Roi*, *La Présidente* (P. Weber), *Cyrano de Bergerac*, *La Dame aux camelias*, *Vers l'Amour* (L. Gondillot). Victor Ullman, Sacha Guitry ve Mlle Charlotte Lyses'in geleeği duyuruluyorsa gelip gelmedikleri kesin belli değildir. Başlarında Alice Bonheur'un (Gaité tiyatrosundan) bir müzikli tiyatro geliyor, rejisör Frady, yönetim M. Tillet, orkestra yöneticisi Schuyer'dir. Varyete tiyatrosunda eski operetlerin yanısıra Lehar'ın *Şen Dul'u*, Strauss'un *Vals Rüyası* oynanıyor. Jeanne Röly ve Gaston Dubose'un başında buldukları topluluk Tepebaşı tiyatrosunda şu eserleri oynuyorlar: *L'Eventail*, *La Bascule* (Donnay) *Vers l'Amour*, *Les maris de Léontine* (A. Capus), *Le Bonheur*, *Mesdames* (F. de Croisset) *Les Eclairuses* (Donnay), *La Première Nuit de Noce*.

1914 yılında 1. Dünya Savaşı çıkıncaya dek şu toplulukları sayabiliriz: Rejane gelip, *La course du Flambeau*, *L'Aigrette* (Dario Nicodemi), *L'Enfant de l'Amour* (Bataille), *Zaza*, *Israel* (H. Bernstein)'i oynuyor. Bunu Antoine tiyatrosundan Hélène ve Mlle L. Duriez izlemiştir. Oynadıkları oyunlar: *Femme Nue* (Bataille), *La Phalène* (Bataille), *Le Femme X* (Bisson), *Le Mariage de Mlle Beulemans* (F. Fonson-Frantz Wichler), *La Rabouilleuse* (Balzac'tan uyarlayan E. Fabre), *Occident* (Kistemaeckers), *Chair Ardente* (Sauvel), Amphi'ye gelen Opera ve operet topluluğu değişik olarak *Comte de Luxembourg*, *La Divorcée* (Leo Fall), *La Chaste Suzanne* (Gilbert), operalardan *Faust*, *Mireille Sapho*, *Werther* (Massenet), *La Bohême*, *La Tosca*, *Carmen*, *Arlesienne*, *Lakmé*, *Mignon* ve *Thais*'i oynamıştır.